

Keskusteluaiheita - Discussion papers

No. 613

Petri Rouvinen - Pekka Ylä-Anttila

KONKURRENSKRAFTEN

I NORDEN

Utredningen har utarbetats som diskussionsunderlag för det Nordiska näringsministtermötet den 19. augusti i Kalmar. Finansiellt stöd har erhållits från Nordiska Ministerrådet. Vi tackar Rita Asplund, Birgitta Berg-Andersson och Anne Ekman för kommentarer och översättningen av denna rapport.

Rouvinen, Petri och Ylä-Anttila, Pekka, Konkurrenskraften i Norden, Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1997, 21 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; Nr. 613).

SAMMANDRAG: Rapporten är den första insatsen i debatten om Nordens framtida konkurrenskraft inom Nordiska Ministerrådet.

Konkurrenskraften har traditionellt ansetts vara ett kortsiktigt fenomen på makronivå som anknyter till de relativa kostnaderna. Relativa faktorkostnader har betydelse på kort sikt. På lång sikt måste de täckas med högre produktivitet och mera avancerad teknologi. Teknologisk kompetens, liksom policy som befrämjar den, är av långsiktig karaktär. Företag är beslutsfattare vad gäller teknologiska val och affärsstrategier. Men – oberoende av globaliseringen – är det staten som skapar ramar för dessa beslut.

Enligt IMD 'World Competitiveness Index' är alla nordiska länder för tillfället relativt konkurrenskraftiga, m. a. o. befinner de sig över medeltalet och med Sverige som enda undantag har de alla förbättrat sin ranking under de senaste åren. De nordiska länderna har en avancerad infrastruktur och använder aktivt den nyaste teknologin. De gör stora investeringar i FoU och utbildning och dessa investeringar återbetalar sig i form av en relativt hög produktivitet och ett mångsidigt utbud av utbildad arbetskraft. Tyngdpunkten på forskning och utbildning visar tydligt att man valt "hög kompetens & hög lön" som strategi för utvecklingen av dessa ekonomier.

Det nordiska synsättet på en välfärdsstat grundar sig på en relativt stor offentlig sektor som erbjuder betydande hälsovårds-, sociala- och utbildningstjänster. Under de senaste 10-15 åren har de nordiska länderna genomgått svåra ekonomiska kriser. Det är självklart att de institutioner som skapar grunden för välfärdsstaten på nytt måste överväga sina verksamhetsmodeller.

I gryningen av 'informationsåldern' kommer de nordiska ländernas framtida konkurrenskraft att stödjas av den höga graden av social samhörighet inom länderna och av förmågan att effektivt utnyttja informations- och kommunikationsteknologi.

NYCKELORD: Konkurrenskraft, de nordiska länderna, informations- och kommunikationsteknologi.

Rouvinen, Petri and Ylä-Anttila, Pekka, Competitiveness in the Scandinavian Context, Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1997, 21 p. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; Nr. 613).

ABSTRACT: Traditionally competitiveness has been viewed as a short-run phenomenon on macroeconomic level with emphasis on relative costs. Relative factor prices *do* matter in the short term. In the long term they have to be complemented with higher productivity and more advanced technology. Technical advance, as well as policies aimed to influence it, has to be considered with a long-run perspective in mind. Even though individual firms are the decision-making units as far as technological choices and business strategies are concerned, the framework conditions for these decisions are still imposed by a nation-state.

According to IMD 'World Competitiveness Index' all of the Nordic countries are fairly competitive, i.e., are above the midway, and with the exception of Sweden all have improved their rankings in recent years. The Scandinavian countries have advanced infrastructures and are active users of the latest technology. They invest heavily on R&D and education, and these investments are paying off in the forms of relatively high productivity and abundant supply of skilled labor. The emphasis on research and education clearly shows that the 'high skills & high wages' -option in developing these economies has been chosen.

All of the Nordic countries have relatively large public offering a wide range of social, educational, and health care services. In the past 10-15 years Scandinavian countries have been hit by severe economic crisis. It is obvious that the institutions that form the very foundations of the welfare society have to be reconsidered.

In the dawn of the 'information age' the future competitiveness of the Nordic countries will be supported by the high degree of social coherence within the countries and by the abilities to effectively exploit information and communication technology.

KEY WORDS: Competitiveness, Nordic countries, information and communication technology.

Yhteenveto

Kilpailukyky ja sen tasot

Vaikka 'kilpailukyky' on varsin yleinen käsite talouspoliittisessa keskustelussa, sen täsmällinen sisältö jää usein epäselväksi.

Perinteisesti käsite on tarkoittanut kokonaistaloudellista lyhyen tähtäimen hintakilpailukykyä. Suhteellisilla hinnoilla onkin merkitystä lyhyellä aikavälillä. Toisaalta liian hyvä hintakilpailukyky saattaa jopa heikentää pitkän tähtäimen reaalista kilpailukykyä, koska edullinen työvoima, pääoma ja/tai energia eivät pakota talouden toimijoita jatkuvasti tehostamaan toimintaansa ja tekemään uusia innovaatiota.

Pitkällä aikavälillä kansallisen kilpailuvyyn keskeisimpinä komponentteina ovat tuottavuuden nousu ja entistä tehokkaampien teknologioiden käyttöönotto. Teknologiapolitiikan aikajänne on pitkä. Yritykset tekevät teknologiset strategiset päätökset itsenäisesti, mutta kansallisvaltiot vaikuttavat, globalisaatiosta huolimatta, olennaisella tavalla näihin päätöksiin lainsäädännöllisin ja infrastruktuuria koskevin toimenpitein.

Kilpailukykyä tutkittaessa on otettava huomioon käsitteen moniulotteisuus. Eri aikajänteiden lisäksi kilpailukyky voidaan tarkastella ainakin kolmella eri aggregaattitasolla: (1.) kansallisvaltiot, (2.) teollisuudenalat tai klusterit ja (3.) yritykset.

Kilpailukyky nyt ja tulevaisuudessa

Kilpailukykyinen maa pystyy tarjoamaan kansalaisilleen vakaan ja nousevan elintason. Norjalaisen kilpailuvyyn määritelmän mukaan (NOU, 1996) *maan on pyrittävä takamaan korkein mahdollinen tuotto kaikille tuotannontekijöille (työ, pääoma...) siten, että samanaikaisesti pystytään säilyttämään täystyöllisyys ja talouden ulkoinen tasapaino*. Ehkä yksinkertaisin kilpailuvyyn mittari on korkea tuottavuus, joka puolestaan on yhä enemmän riippuvainen maan teknologisesta ja tiedollisesta tasosta. Erityisesti korkean tulotason Pohjoismaissa kilpailuvyyn perustana voivat olla vain jatkuvat tuottavuuteen ja taitotietoon liittyvät edistysaskeleet.

Kansainvälisten pääomaliikkeiden vapauduttua kansallisen teollisuuspolitiikan välineistö on aiempaa suppeampi. Kansakuntien välinen kilpailu käydään enenevässä määrin tuotannontekijämarkkinoilla. Viime vuosikymmeninä suorat sijoitukset ovat kasvaneet räjähdysmäisesti ja vaikuttaakin siltä, että tulevaisuudessa kansakunnat kilpailevat sillä, mikä maa on houkuttelevin sijaintipaikka monikansallisten yritysten eri toiminnoille.

Pohjoismaat ovat perinteisesti erikoistuneet luonnonvaroja hyödyntäviin ja usein hitaasti kasvaviin teollisuudenaloihin. Näillä markkinoilla ne ovat olleet suhteellisen kilpailukykyisiä. Tarvittaessa lyhyen tähtäimen hintakilpailukykyä on tuettu devalvaatioin. Nykyisessä toimintaympäristössä tämä ei enää ole mahdollista.

Tulevaisuudessa kilpailukyky perustuu yhä enemmän luotuihin tuotannontekijöihin, siis mm. koulutukseen, teknologiaan ja osaamiseen. Erityisesti tietointensiiviset teollisuudenalat keskittyvät usein alueellisesti muodostaen teollisia 'Hollywoodeja' tai klustereita, joissa positiiviset ulkoisvaikutukset lisäävät kaikkien mukana olevien yritysten kilpailukykyisyyttä.

Yritykset kilpailevat markkinoilla, eivät kansakunnat tai teollisuudenalat. Yritysten kilpailukykyisyys luodaan kuitenkin osittain kansallisvaltion ja klusterin tasolla. Niinpä teollisuuspolitiikalla ja yritysten menestyksellä on läheinen yhteys.

Satoja vuosia vanhat kulttuuri-, talous- ja poliittiset siteet liittävät Pohjoismaita toisiinsa. Maat ovat toistensa tärkeitä kauppakumppaneita, yritysten suorat sijoitukset ovat merkittäviä ja muutoinkin poliittinen, taloudellinen sekä kulttuuriyhteistyö on kiinteää.

Pohjoismaiden kilpailukyky

BKT per capita-vertailu osoittaa, että Pohjoismaiden elintaso on 1990-luvun lamasta huolimatta korkea. IMD:n kilpailukykyindeksin mukaan kaikki viisi maata ovat suhteellisen kilpailukykyisiä, toisinsanoen sijoittuvat puolivälin yläpuolelle 46 maan vertailussa. Ruotsia lukuun ottamatta kaikki ovat parantaneet sijoituksiaan viime vuosina.

Infrastruktuuri on kaikissa Pohjoismaissa hyvä ja uusinta teknologiaa sovelletaan innokkaasti. Voimakas panostus tuotekehitykseen ja koulutukseen näkyy korkeana tuottavuutena ja koulutetun työvoiman runsaana tarjontana. Kaikissa maissa peruslinjauksena näyttää olevan 'korkeiden palkkojen ja korkean osaamistason' strategia.

Rahamarkkinat ovat viime vuosikymmenien aikana muuttuneet melkoisesti kaikissa Pohjoismaissa. Devalvaatio-inflaatio- ja rahamarkkinat ovat huomattavasti aiempaa vapaammat. Sääntelyajan rippeenä on jäljellä enää rahoitusmarkkinoiden huomattava pankkikeskeisyys.

Ulkomaalaisomistuksen sääntöjä on vapautettu huomattavasti. Samanaikaisesti kotimaiset yritykset ovat kansainvälistyneet nopeasti ja tätä nykyä monilla 'pohjoismaisilla' yrityksillä on itse asiassa enemmän työntekijöitä ulkomailla kuin 'kotipesässä'.

Kaikissa Pohjoismaissa julkinen sektori on verrattain suuri. Se hoitaa mm. valtaosan terveys-, sosiaali-, koulutuspalveluista. Kustannuskriisien seurauksena julkisen sektorin roolia - ja siten myös pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia - ollaan uudelleenarvioimassa.

Pohjoismainen informaatioyhteiskunta

Vaikka 'vanhat' talouden rakenteet vielä vallitsevatkin, siirtyminen 'informaatioyhteiskuntaan' on selvästi nähtävissä. Meneillään oleva rakennemuutos on ollut voimakas. Tietotekniikan soveltajina pohjoismaat ovat kansakuntien terävintä kärkeä: kilpailukykyinen oma tuotanto, korkea koulutustaso ja yleinen avoimuus uusille ajatuksille ja menettelytavoille ovat tukeneet tätä kehitystä. Toisaalta Pohjoismaissa ei olla täysin valmistautuneita vielä odotettavissa oleviin radikaaleihin muutoksiin.

Pääkomponentteja informaatioajan kansallisessa kilpailukyvyssä ovat tuotekehityksen ja innovatiivisuuden taso, koulutustaso ja työmarkkinoiden toimivuus sekä sosiaalinen yhteenkuuluvuus. Viimeeksimainittu saattaa tuntua hieman yllättävältä. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden korostuminen liittyy kuitenkin läheisesti teollisen paradigman muutokseen: yritykset eivät enää toimi yksin, vaan ne muodostavat verkostoja tai klustereita. Yksittäisen yrityksen menestys riippuu olennaisesti tuki- ja lähialojen yrityksistä. Verkon hallintakustannukset minimoituvat, kun yhteistyökumppaneiden keskinäinen luottamus on suuri, mikä puolestaan saavutetaan parhaiten homogeenisessa ja sosiaalisesti yhdenvertaisessa yhteiskunnassa.

Teollisuuspolitiikka

Viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana pohjoismaatkin ovat käyneet teollisuuspolitiikassaan läpi seuraavat vaiheet:

1. *'Backing losers'*. Julkinen valta tuki auringonlaskun aloja, jotka olivat joutuneet kansainvälisen kilpailun puristukseen. Poliitiikkaa perusteltiin työllisyysnäkökohdin. Tämä lähestymistapa osoittautui huonoksi, erityisesti koska se pikemminkin hidasti kuin joudutti normaalia teollista evoluutiota.
2. *'Picking winners'*. Julkinen valta pyrki toimenpiteillään 'synnyttämään' uusia menestysaloja tutkimus- yms. tuella. Hyvistä tarkoituksiperistään huolimatta tämäkään lähestymistapa ei tuonut toivottuja tuloksia. Ongelmana oli mm. tulevien kasvualojen ennustamisen vaikeus. Lisäksi monet maat päätyivät suosimaan samoja aloja, jolloin potentiaaliset hyödyt pienenevät.
3. *Verkottumisen ja tietointensiivisyyden suosiminen*. Tässä lähestymistavassa on molempien ylläolevien piirteitä. Tavoitteena on lisätä olemassaolevan tiedon hyödyntämistä osaamiskeskittymissä, jotka ovat jo läpäisseet 'markkinatestin'. Tämä lähestymistapa pyrkii parantamaan tuotedifferointiin ja erikoistumiseen perustuvaa kilpailukykyä.

Osaamiskeskittymiä tai klustereita ei voi luoda tyhjästä, mutta niiden kasvua voidaan tukea. Suorat tuet ja kilpailusuojat eivät ole nykyaikaisen teollisuuspolitiikan välineitä. Julkinen valta vaikuttaa yrityksiin epäsuorasti luomalla mahdollisimman suotuisan ympäristön yksityiselle liiketoiminnalle.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	2
1.1. OLIKA SYNSÄTT.....	2
1.2. SAMHÄLLSEKONOMISKA NIVÅN - NATIONENS KONKURRENSKRAFT	2
1.3. KONKURRENSKRAFTEN I BRANSCHER OCH KLUSTER	4
1.4. KONKURRENSKRAFTEN PÅ FÖRETAGSNIVÅN	4
1.5. KONKURRENSKRAFTEN I NORDEN.....	4
2. DET NUVARANDE KONKURRENSLÄGET	5
2.1. FRÅN INDUSTRISAMHÄLLE TILL INFORMATIONSSAMHÄLLE	7
3. "THE ABILITY OF ANY NATION OR REGION TO MOVE QUICKLY TOWARDS THE INFORMATION SOCIETY IS DIRECTLY LINKED TO ITS COMPETITIVENESS..." ..	10
3.1. KONKURRENSKRAFTENS KOMPONENTER I ETT INFORMATIONSSAMHÄLLE.....	11
3.1.1. FoU och Innovationer	13
3.1.2. Utbildning och arbetsmarknaden.....	13
3.1.3. Social samhörighet.....	14
4. POLICY ALTERNATIV	15
4.1. NÄRINGSPOLITIKENS TRE FASER	15
4.2. MÅLSÄTTNINGEN MED DEN MODERNA NÄRINGSPOLITIKEN	15
4.3. EFFEKTERNA AV GLOBALISERINGEN	16
4.4. NÄRINGSPOLITIKEN BÖR HA EN BRED RÄKVID	16
 BILAGA 1: HELHETSBILD AV LANDETS KONKURRENSKRAFT PÅ MAKRONIVÅ.....	18
BILAGA 2: RANGORDNING AV DE SKANDINAVISKA LÄNDERNA I UTVALDA UNDERKATEGORIER AV WEF GLOBAL KONKURRENSKRAFT INDEX	18
BILAGA 3: BRUTTONATIONALPRODUKT PER CAPITA I OLIKA LÄNDER	18
 REFERENSER	21

1. Inledning

1.1. Olika synsätt

Konkurrenskraften är ett av de populäraste ämnena i den ekonomiska debatten. Samtidigt är det ett ämne som kan ges flera olika betydelser – ofta används det utan att man noga definierat begreppets innebörd, på vilken nivå man betraktar konkurrenskraften, eller utan att specificera vilket tidsperspektivet är.

Konkurrenskraften har traditionellt ansetts vara ett kortsiktigt fenomen på makronivå som anknyter till de relativa kostnaderna. Enligt detta synsätt utgör faktorkostnaderna de viktigaste determinanterna för konkurrenskraften. Relativa arbets-, kapital- och energikostnader har varit huvudteman i debatten. Om detta synsätt accepteras kan regeringarna styra konkurrenskraften genom att (1.) försöka påverka faktorkostnadernas ökningstakt och/eller (2.) kompensera företag för skillnader som uppstått mellan inhemska och internationella faktorkostnader.

Relativa faktorkostnader har betydelse på kort sikt. På lång sikt måste de täckas med högre produktivitet och mera avancerad teknologi. I själva verket kan man påstå att gynnsamma kostnadsförhållanden, som skapats genom att tillämpa protektionistiska strategier samt subventioner, möjligtvis skadar konkurrenskraften på lång sikt. Detta eftersom det under gynnsamma förhållanden finns färre incitament att anpassa sig till förändringar på marknaden eller att ta i bruk ny teknologi.

Produktivitet är i stor utsträckning ett resultat av att man tillägnat sig och effektivt utnyttjat teknologi och kunskap. Teknologisk kompetens, liksom policy som befrämjar den, är av långsiktig karaktär. Företag är beslutsfattare vad gäller teknologiska val och affärsstrategier. Men – oberoende av globaliseringen – är det staten som skapar ramar för dessa beslut.

Man kan inte diskutera och analysera konkurrenskraften utan att förstå dess olika dimensioner. Vid analys av konkurrenskraften är det värt att skilja mellan tre nivåer av aggregering:

- samhällsekonomi,
- branscher eller klusters¹ och
- företag.

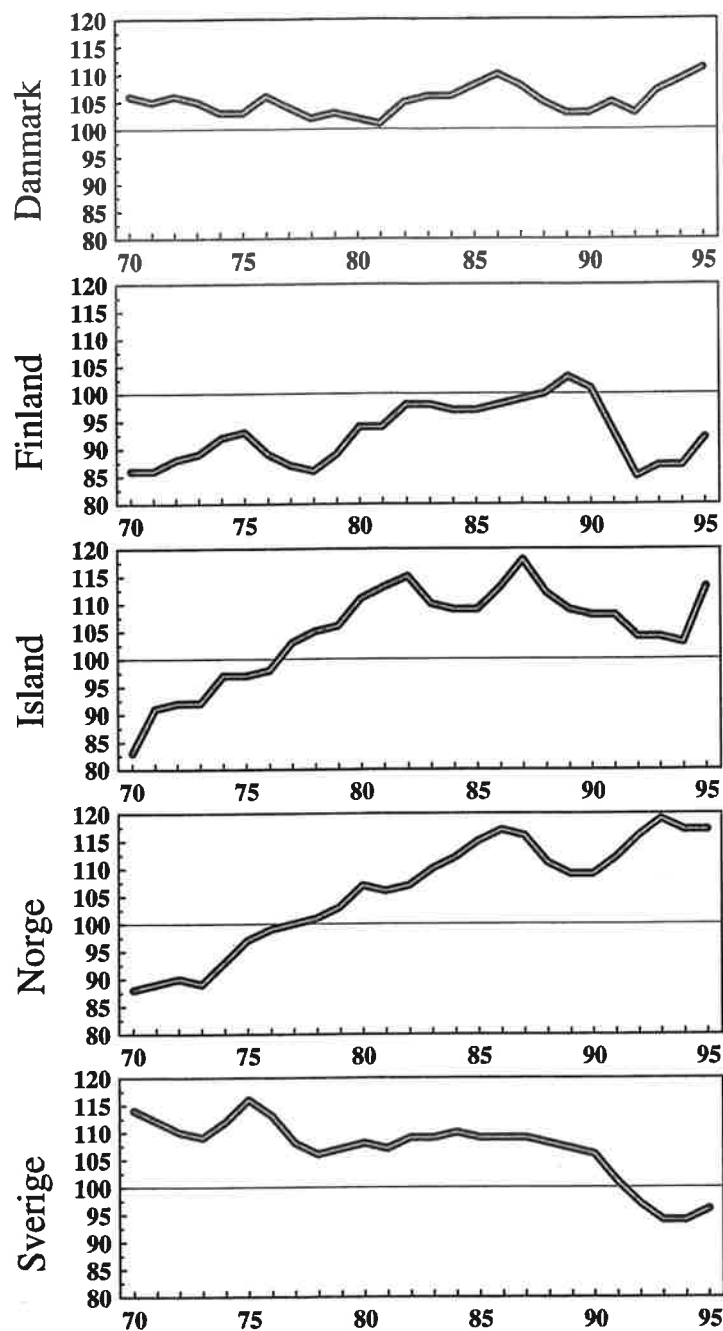
1.2. Samhällsekonomiska nivån - nationens konkurrenskraft

Ett konkurrenskraftigt land har förmåga att uppnå och upprätthålla en hög tillväxttakt i BNP per capita (se Bilaga 3 utvecklingen av BNP per capita i Norden och övriga länder). Detta begrepp hänvisar till förmågan att ta ut högsta möjliga avkastning av alla produktionsfaktorer, givet en hög sysselsättning och långsiktig extern balans i ekonomin (jfr. NOU, 1996). Produktivitet är ett behändigt mått på landets konkurrenskraft. Hög produktivitet är i sin tur till en allt större grad beroende av teknologi och kompetens. Speciellt inom Norden med höga inkomstnivåer kan den framtida konkurrenskraften endast baseras på kontinuerliga satsningar på produktiviteten,

¹ Ordet "kluster" används ibland istället för de mera traditionella orden "sektor" och "bransch" för att beskriva socio-ekonomiska komplex. Starka skillnader mellan branscher bör undvikas – man ska hellre koncentrera sig på att skapa ömsesidiga kontakter och interaktioner bland företag, myndigheter, utbildningsinstitutioner och andra enheter som bildar ett kluster. "Industrial center of excellence" och "industrial complex" är de närmaste synonymerna.

utveckling och uppgradering av kunskapsnivån samt kompetens. I följande avsnitt utnyttjas några mått på teknologiska förändringar och kunskapsskapande som man använt för att evaluera den relativa konkurrenskraften i Norden.

Figur 1.1 Bruttonationalprodukten (BNP) per capita i de nordiska länderna, index ²

Källa: ETLA databas – OECD Annual National Accounts

²

OECD genomsnittet = 100. Ett indextal över 100 betyder att landets PPP-justerade per capita BNP ligger ovanför OECD-genomsnittet; ett högre indextal är således bättre från det nationella perspektivet. Anpassad till PPP (purchasing power parity) – d. v. s. mått i termer av köpkraftsparitet, m. a. o. i termer av "vad man kan köpa för pengarna". En jämförelse i vanliga valutakurser skulle vara mera gynnsam för de nordiska länderna eftersom deras prisnivå typiskt har varit högre än i andra industriländer. Det är i alla fall allmänt accepterat att detta är det mest relevanta sättet att jämföra BNP mellan länderna. Se Bilaga 1 för ytterligare siffror på intern och extern balans (arbetslöshetsgraden och bytesbalansen).

Näringspolitikens influensområden har minskat i en värld av internationellt allt mer rörliga produktionsfaktorer. Konkurrenskraften mellan länderna håller på att förflytta sig allt mer mot faktormarknaderna. Den globala ekonomin har erfarit en snabb tillväxt av utländska direkta investeringar. För tillfället konkurrerar länderna om internationellt konkurrenskraftiga företag, eftersom utländska direkta investeringar möjliggör överföringar av teknologi och dessutom även ofta skapar nya arbetstillfällen.

Globaliseringen är en stor utmaning för teknologi- och näringspolitiken. Kort sagt, den viktigaste policyfrågan är: *Hur skall man göra ett land eller ett område attraktivt för internationellt konkurrenskraftiga företag?*

1.3. Konkurrenskraften i branscher och kluster

En bransch eller ett kluster kan anses ha konkurrensfördelar om man uppnått stora marknadsandelar på öppna internationella marknader utan subventioner eller försämrad lönsamhet.

De nordiska länderna har traditionellt – i stor utsträckning – specialiserat sig på att utnyttja relativt långsamt växande exportmarknader och naturliga förutsättningar i sina standardprodukter. På dessa marknader har länderna lyckats relativt bra; tidvis understödda av devalveringar. Detta mönster håller på att förändras, delvis framtvingat av omständigheterna, eftersom valutakursens anpassning inte längre återfinns bland de användbara åtgärdsalternativen. Å andra sidan har de Nordiska ländernas resursbas förändrats kraftigt i kunskaps- och kompetensbaserad riktning.

Industribranschernas internationella specialisering ger en bild av styrkor och svagheter i konkurrensen. Att iaktta detta mönster av specialisering är ytterst relevant för närings- och teknologipolitiken.

I framtiden kommer den internationella specialiseringen och lokaliseringen av produktionen att i hög grad basera sig snarare på skapade produktionsfaktorer (utbildning, teknologi, kompetens, kunskap osv.) än på traditionella komparativa fördelar. Det har visat sig att speciellt högteknologibranscher tenderar att ha geografiska kluster och skapa industriella "Hollywoods", tack vare positiva externaliteter i vissa miljöer.

1.4. Konkurrenskraften på företagsnivå

Det är företagen som i sista hand tävlar på marknaderna, inte länder eller branscher. Konkurrenskraften hos företagen påverkas i själva verket av olika särdrag för verksamhetsområdet. Eftersom myndigheterna i stort sätt sätter ramarna för verksamheten finns det en viktig länk mellan företagens agerande och regeringens policy.

Internationella marknadsandelar och lönsamheten är mått på företagens konkurrenskraft. Ett företags framgång på en given marknad reflekterar delvis näringspolitikens framgång.

1.5. Konkurrenskraften i Norden

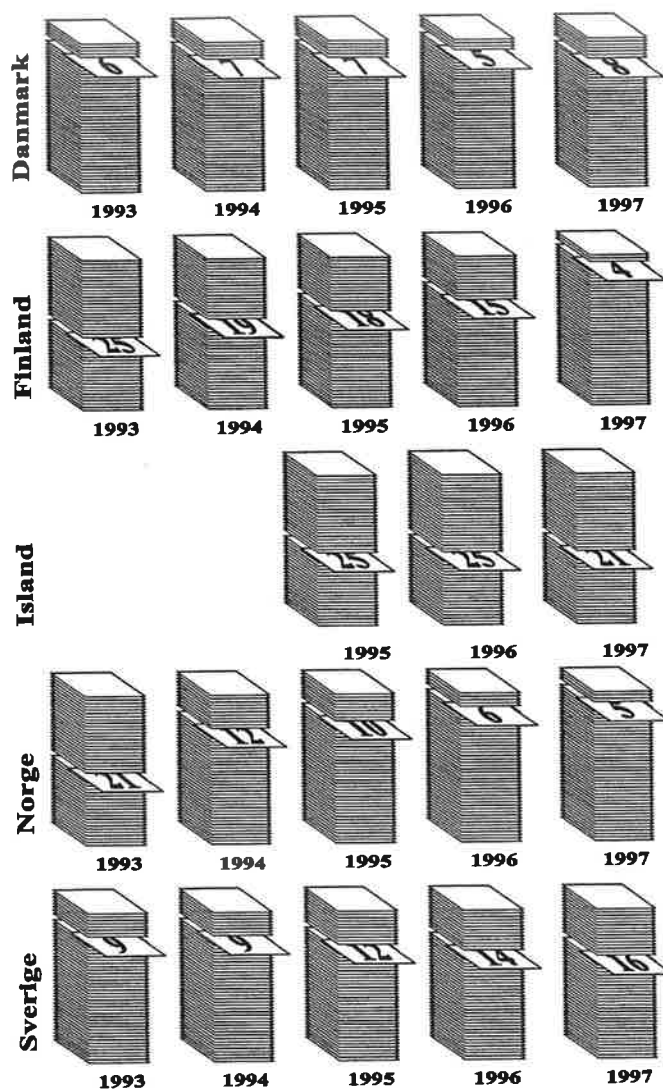
De politiska, ekonomiska och kulturella bindningarna mellan de nordiska länderna har sitt ursprung hundratals år tillbaka i tiden. I dagens läge är dessa länder betydande handelspartner för varandra, det finns samägda privata företag, ekonomiskt samarbete av olika slag, kommunikation på det politiska planet och länderna har utvecklat ett flertal kulturella bindningar. Mot denna bakgrund är det överraskande att det funnits relativt lite diskussion om *konkurrenskraften i Norden*. Vad gäller de fortsatta förändringarna i Europa skulle denna diskussion vara mycket relevant och dags att dra igång. Denna iakttagelse ger ramen för olika aspekter av den nordiska konkurrenskraften och ger grunden för en fortsatt diskussion.

2. Det nuvarande konkurrensläget

Jämförelserna av BNP per capita i tidigare avsnitt utvisar att de nordiska länderna åtnjuter en relativt hög levnadsstandard. BNP består delvis av naturtillgångar, ekonomisk historia och konjunkturutveckling. Den ger dock inte en korrekt bild av konkurrenskraften.

Vissa forskningsinstitut och internationella organisationer har föreslagit ett index med syfte att ge en helhetsbild av ett lands konkurrenskraft. Figur 2.1 nedan visar en rangordning av de nordiska länderna enligt *World Competitiveness Index* beräknad av IMD.³

Figur 2.1 IMD rangordning av konkurrenskraften i de nordiska länderna från 1993 till 1997

Källa: IMD – World Competitiveness On-Line 6.6.1997 (<http://www.imd.ch/wcy/over.html>)

³

IMD: International Institute for Management Development. Indexet baserar sig på evalueringar av 250 kriterier; analysen omfattar 46 länder. Även World Economic Forum (WEF) publicerar ett liknande index som är något mera framåtblickande än det som behandlats här (för en diskussion av dessa två index se Economist, 1996). Det bör poängteras att rankingen baserad på dessa två index skiljer sig ibland radikalt. Bilaga 2 visar hur de nordiska länderna rangordnas i några underkategorier av konkurrenskraftsindexet publicerat av WEF.

Alla nordiska länder är för tillfället relativt konkurrenskraftiga, m. a. o. befinner de sig över medeltalet och med Sverige som enda undantag har de alla förbättrat sin ranking under de senaste åren.⁴

De nordiska länderna har en avancerad infrastruktur och använder aktivt den nyaste teknologin. De gör stora investeringar i FoU och utbildning och dessa investeringar återbetalar sig i form av en relativt hög produktivitet och ett mångsidigt utbud av utbildad arbetskraft. Tyngdpunkten på forskning och utbildning visar tydligt att man valt "hög kompetens & hög lön" som strategi för utvecklingen av dessa ekonomier, vilket utan tvekan är av stort intresse för invånarna.

Figur 2.2 Produktiviteten inom affärssektorn (årliga procentuella förändringar i den totala faktorproduktiviteten: TFP, rangordnad enligt produktivitetstillväxten under perioden 1979-95)⁵

	1960-73	1973-79	1979-95
Irland	4,6	3,4	2,6
Finland	4,0	1,9	2,5
Spanien	3,2	0,9	1,7
Portugal	5,4	-0,2	1,6
Storbritannien	2,6	0,6	1,5
Danmark	2,3	0,9	1,3
Frankrike	3,7	1,6	1,3
Belgien	3,8	1,3	1,2
Japan	5,4	1,1	1,1
Nederländerna	3,4	1,7	1,1
Sverige	2,0	0,0	1,0
Österrike	3,1	1,0	0,9
Italien	4,4	2,0	0,9
Australien	2,2	1,1	0,8
USA	2,5	0,2	0,5
Tyskland	2,6	1,8	0,4
Kanada	1,9	0,6	-0,1
Norge	2,0	1,7	-0,1
Schweiz	2,1	-0,3	-0,2
Grekland	2,5	0,7	-0,3
OECD	3,3	0,8	0,8

Källa: OECD (1996 s. 60 – modifierad)

Tidigare har de nordiska länderna använt sig av devalveringar i syfte att förbättra konkurrenskraften på kort sikt, vilket i sin tur lett till accelererande inflation och skjutit fram strukturella omorganiseringar på den långsiktiga konkurrenskraftens bekostnad. Dessa verksamhetsidéer inbegrep starkt reglerade och bankcentrerade finansiella marknader, vilket kan ha orsakat felallokeringar av kapital. Nuförtiden existerar inte denna utväg eftersom devalveringar inte längre anses vara ett alternativ.

De nordiska länderna har för det mesta blivit allt öppnare i och med att de återstående restriktionerna i fråga om utländskt ägande och internationella kapitalströmmar avlägsnats. Samtidigt har inhemska företag genomgått en kraftig globalisering och många av dem har flera anställda utomlands än i hemlandet. Detta är en del av ett vidsträckt globalt fenomen; företag är inte längre förknippade med endast en nationalitet och de har blivit

⁴ Diskussionen nedan är sammanfattad i bilaga 2 genom ranking av de nordiska länderna i valda underkategorier av WEF:s konkurrenskraftsindex.

⁵ OECD har inte tagit med Island i denna jämförelse.

mindre patriotiska i valet av sina lokaliseringar. Det har föreslagits att den ökande rollen av dessa multinationella företag (MNE) i själva verket innebär att den nationella konkurrenskraften i ett land borde tolkas som ett attraktivt lokaliseringsalternativ för multinationella företags värdeökande aktiviteter.

De nationella arbetsmarknaderna borde fungera effektivt i den nya internationella omgivningen. Eftersom externt reglerade växelkurser inte kan utnyttjas, borde de interna arbetsmarknadsmekanismerna vara tillräckligt flexibla för att kunna absorbera externa ekonomiska chocker.

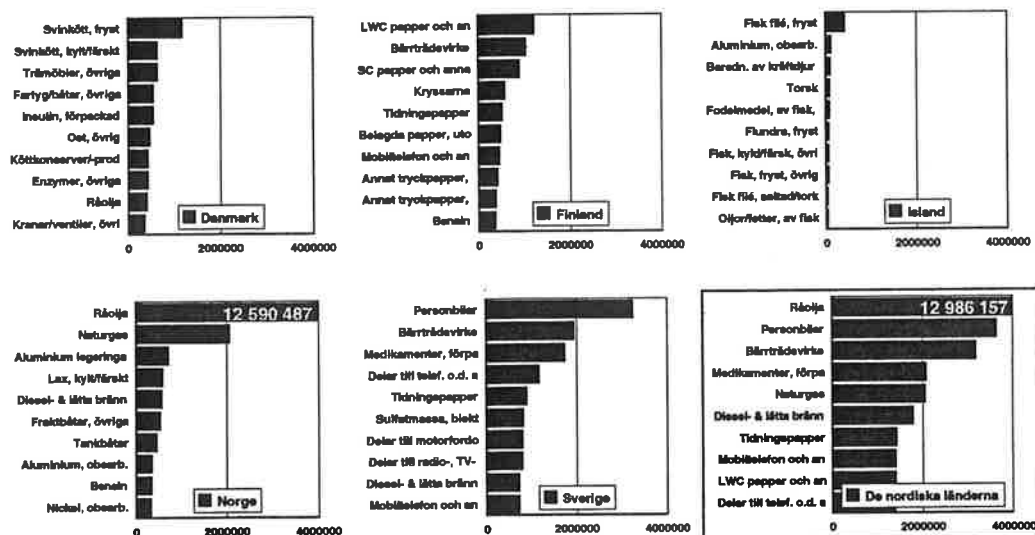
Det nordiska synsättet på en välfärdsstat grundar sig på en relativt stor offentlig sektor som erbjuder betydande hälsovårds-, sociala- och utbildningstjänster. Under de senaste 10-15 åren har de nordiska länderna genomgått svåra ekonomiska kriser. Det är självklart att de institutioner som skapar grunden för välfärdsstaten på nytt måste överväga sina verksamhetsmodeller.

2.1. Från industrisamhälle till informationssamhälle

Den ovannämnda analysen säger föga om strukturen i de nordiska ekonomierna. Eftersom konkurrenskraften delvis är definierad i relativa termer, d. v. s. den uppskattar landets framgång i relation till andra, förefaller det lämpligt att titta på länderna utgående från exportstrukturerna. Även om exportbranscherna inte på långt när är de enda sektorerna hos ekonomierna i Norden, förorsakar de ändå valutaströmmar som behövs för att finansiera andra sektors aktiviteter i ekonomin.

En växande andel av världshandeln innefattar sk högteknologiska nyttigheter, vilkas produktion är starkt beroende av aktiv FoU och högutbildad arbetskraft. Under de senaste årtiondena har dessa produktsegment upplevt den starkaste tillväxten i internationell handel.⁶ Mot denna bakgrund är det något oroväckande att den viktigaste exporten i de nordiska länderna består av lågteknologiska och kapitalintensiva produkter (se Figur 2.3).

Figur 2.3 De 10 viktigaste exportvarorna i termer av exportvärdet (1993, USD 1000)

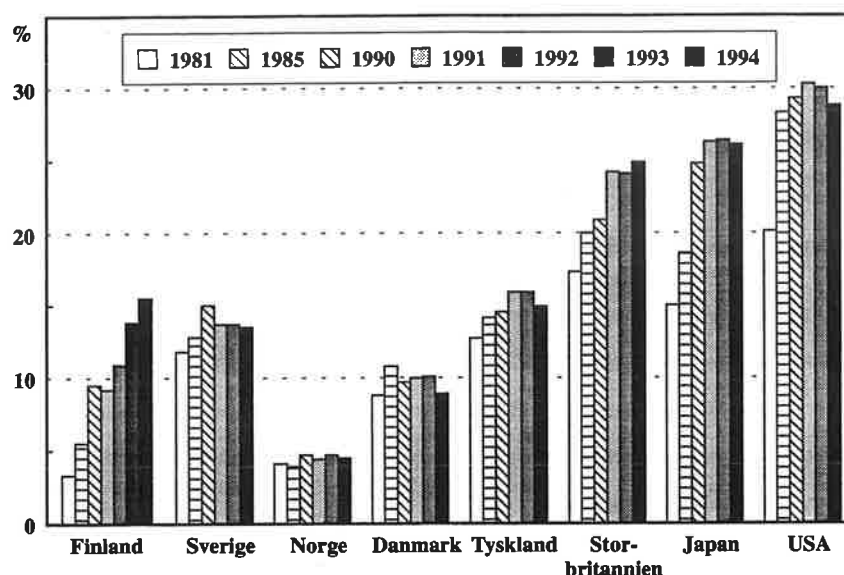
Källa: ETLA databas – OECD Foreign Trade Database

6

Enligt *OECD Jobs Study* (1994) har tillväxten i sysselsättningen varit kraftigast inom FoU intensiva branscher (högteknologi, hög kompetens och höga löner). I arbetsintensiva (lågkompetens) branscher har arbetstillfällenas tillväxt varit den långsammaste. Således ser det ut som om tillväxten i i-länderna måste basera sig på utvecklad teknologi och utbildad arbetskraft.

Detta betyder inte att de nordiska länderna inte skulle agera aktivt på marknader med den snabbaste tillväxten: farmaceutiska och telekommunikationsprodukter är högteknologiska produkter som hör till "top ten" nyttigheterna i Norden. Dessutom ökar exporten av högteknologi sin andel i relation till andra produkter (se Figur 2.4), fastän de nordiska länderna fortfarande befinner sig långt ifrån kända högteknologiländer såsom Japan och USA.

Figur 2.4 "Högteknologi" i procent av den totala exporten ⁷

Källa: Hernesniemi, Lammi och Ylä-Anttila (1996, s. 160 – Figur 6.1)

Informationsteknologin har varit den snabbast växande branschen i Norden. Detta avspeglar delvis den enorma globala tillväxten inom informationsteknologin, även om olika regioners betydelse har ökat inom vissa produktgrupper. Som redan diskuterats, är de nordiska länderna inte enbart producenter utan också konsumenter av den senaste teknologin. Ekonomer har under den senaste tiden poängterat betydelsen av den nyaste data- och kommunikationsteknologin i vårt dagliga liv. I själva verket för man en aktiv diskussion om informationssamhället, definierat av den Europeiska kommissionen som ett samhälle som *"...makes extensive use of information networks and information technology, produces large quantities of information and communication products and services and has a diversified content industry."* (Statistikcentralen – Statistics Finland, 1997, s. 5).⁸

De nordiska ekonomierna håller på att bli "informationssamhällen" – samtidigt som den gamla ekonomiska strukturen till stor utsträckning tillsvidare är oförändrad, kommer omstruktureringen att fortsätta i snabb takt. Vad gäller informationssamhället, befinner sig Norden i ett ypperligt läge av flera orsaker: det stora antalet användare av olika former av informationsteknologi (t.ex. internet och trådlös kommunikation), egen global konkurrenskraftig produktion av olika IT-produkter (t.ex. mobiltelefoner) och den höga utbildningsnivån samt öppenheten mot nya idéer vilket möjliggör en anpassning till snabba förändringar. Å andra sidan är de nuvarande ekonomiska strukturerna inte uppbyggda för att rutinmässigt tillämpa förutsebara radikala förändringar – starka intressen strävar efter att upprätthålla status quo och ett antal offentliga verksamhetsprinciper är otillräckliga i

⁷ Författarna har inte tagit med Island i denna jämförelse

⁸ "... effektivt utnyttjar informationsnätverket och informationsteknologin, producerar stora mängder informations- och kommunikationsprodukter och tjänster samt har en mångfacetterad industri."

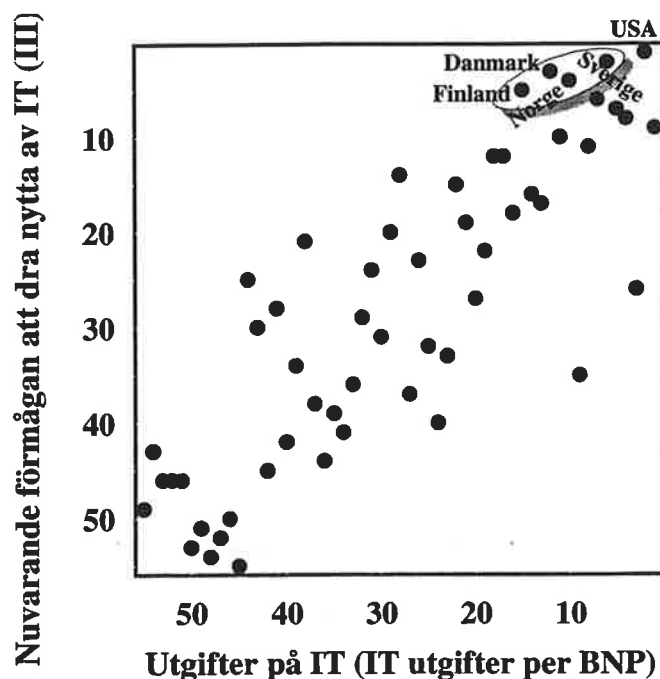
dagens snabbt föränderliga omgivning. Misslyckade indikatorer på de nuvarande strukturförändringarna kombinerat med ogynnsam konjunkturutveckling och vissa andra faktorer betyder arbetslöshet i vissa branscher medan arbetskraft efterfrågas desperat i andra, vilket kan tolkas som marknadsmisslyckanden på arbetsmarknaden.

Före man går vidare i ämnet om informationssamhället, är en varning på sin plats. Professor Paul Krugman, en av de ledande ekonomerna inom internationell handelsteori, påstår att man inte skall betona konkurrenskraften allt för mycket och kallar detta "*The Dangerous Obsession*"⁹ (Krugman, 1994). Med detta menar han att genom att lägga alltför stor vikt vid handeln glömmer man lätt det faktum att två länder som handlar med varandra drar nytta av varu-utbytet oberoende av vem den ledande parten är. Så som den i tidigare avsnitt givna definitionen av konkurrenskraft indikerar, borde länder konkurrera genom att erbjuda högsta möjliga levnadsstandard åt sina invånare. Att landets välfärd förbättras beror främst på produktivitetsökning i ekonomin – således kan förmågan att generera denna produktivitetsökning i jämförelse med andra länder ses som ett mått ("*benchmarking*") på konkurrenskraften.

3. *"The ability of any nation or region to move quickly towards the Information Society is directly linked to its competitiveness..."*¹⁰

I det föregående avsnittet konstaterades att de nordiska länderna ligger relativt väl till vad beträffar "informationssamhället". Det kanske naturligaste sättet att tänka på informationsteknologi (IT) är att se den som en utvidgning av infrastrukturen, som ett tillägg till vägar, byggnader, etc. Ju mer tillgänglig en viss del av infrastrukturen är, desto mer bidrar den till att öka välfärden. International Data Corporation (IDC) och World Times har konstruerat ett index som – de påstår – mäter "... a country's capacity to effectively take advantage of the Global Information Revolution." ¹¹ (IDC, 1996, s.4).¹² Figur 3.1 visar att de nordiska länderna satsar hårt på IT och att de även är bland de bästa då det gäller förmågan att dra nytta av "den globala informationsrevolutionen".

Figur 3.1 Utgifter på IT (IT utgifter per BNP) och den nuvarande förmågan att dra nytta av den (Information Imperative Index, III): 1996 Rangordningen bland 55 länder, år 1996¹³

Källa: IDC (1996)

Informationsteknologin (IT) är något av en paradox för ekonomerna. Fastän den är minst lika revolutionerande som ångmaskinen eller elektriciteten var vid den tiden då de uppfanns, och den har omfattats i stor utsträckning är IT:s kontribution till produktiviteten relativt liten. Såsom professor Solow, Nobel pristagare, säger: "We see the computers everywhere except in the productivity numbers."¹⁴

¹⁰ Booz-Allen & Hamilton (1997).

¹¹ "... ett lands förmåga att effektivt dra nytta av den globala informationsrevolutionen."

¹² Man kan emellertid argumentera att detta index först och främst mäter nivån på ett lands IT infrastruktur och dess tillgänglighet. Det säger inte mycket om hur effektivt de existerande alternativen används.

¹³ Större användare längre till höger; länder med bättre förmåga att dra nytta av IT ligger högre upp. IDC har inte tagit med Island i denna jämförelse.

¹⁴ "Vi ser datorer överallt förutom i produktivitetssiffrorna."

Varför har då informationssamhällets roll betonats? *För det första*, informationsteknologin har redan haft fundamentala effekter på vårt socio-ekonomiska liv och den har använts inom handel, transport och kommunikation, för att inte glömma fritidsaktiviteter. *För det andra*, informationsteknologin har stora möjligheter i vilken industriell produktionsprocess som helst. Vi börjar först nu inse alla de möjliga användningsändamål där IT kan spara stora mängder arbete, kapital, material, och/eller energi, samtidigt som kvaliteten på produktionen förbättras. Detta kräver emellertid en hel del omorganisering av aktiviteter; teknologier utvecklade för industriell massproduktion måste eventuellt överges. *För det tredje*, ändligen har vi förmågan att uppnå och producera stora mängder information runt om i världen inom några få sekunder. Två huvudpunkter understryker betydelsen av detta. Nutida företag kan koordinera sina utländska dotterbolag med lätthet och kommer således att öka sin verksamhet utomlands. Då informationen och kompetensen dessutom i snabb takt blir den mest väsentliga inputfaktorn i produktionen blir vår tillgång till det globala informationsnätet ett måste. Även den mäktigaste nationen är beroende av utländska innovationer och det kan även hända att det är av sekundär betydelse vem som producerar informationen. *För det fjärde*, informationsteknologin utrustar oss med flexibilitet som begränsas bara av vår egen trångsynthet. Denna flexibilitet är nödvändig för den framtida konkurrenskraften; vi har redan sett snabbare livscykler hos produkterna och en större variation till lägre kostnader. Företag som inte anpassar sig är dömda att gå under.

Det faktum att användningen av informationsteknologi inte helt kan ses i produktivitetssiffror indikerar att inte ens utvecklade industriländer helt och hållet har kommit in i "informationsåldern". Fastän den senaste teknologin används överallt, har den inte exploaterats till fullo. Det största hindret på vägen till utveckling är troligen det nuvarande sättet att styra och organisera företag: nya teknologier kräver ständigt nya organisationsstrukturer.¹⁵ En liknande utveckling har skett beträffande elektriciteten. De flesta relaterade innovationerna gjordes på 1860-1880-talen men det var först på 1920-talet man kunde se märkbara effekter på produktiviteten (för en kort diskussion se Andersen, 1993, s. 58-59).

Ovan har förts relativt lite diskussion om hur konkurrenskraften påverkas av prisnivåer, räntor och valutakurser såväl som av andra makroekonomiska faktorer. Detta reflekterar att dessa faktorer inte är hållbara konkurrensfördelar i den nuvarande omgivningen. Hög produktivitet är den största garantin på välfärd, vilken i sin tur bestäms av (1.) diffusionen av nya idéer, dvs hur bra innovationer gjorda annanstans kan tas i bruk, (2.) inhemsk innovationsförmåga och (3.) hur skickligt och effektivt vardagliga rutiner utförs. Naturligtvis är även allokeringen av betydelse; man borde snarare specialisera sig inom områden som är de mest lönsamma och där tillväxten är snabbast – förutsatt att dessa i övrigt passar in i omgivningen i fråga. Några kompetensskällor i ett informationssamhälle beskrivs nedan.

3.1. Konkurrenskraftens komponenter i ett informationssamhälle

Professor M.E. Porter (1990b;1990a) menar att ett lands konkurrenskraft beror på antalet och storleken på konkurrenskraftiga företag. Även om detta synsätt är en aning extremt, bör man understryka att det är de privata företagen som konkurrerar på marknaden. *Finns det kvar någon uppgift för staten?*

¹⁵

Problemet med att mäta produktivitet, vilket har påståtts vara den andra huvudorsaken till att det inte skett förbättringar i produktiviteten trots användningen av informationsteknologi, har ignorerats.

Trots globaliseringen kommer en del av verksamheten att förbli lokal. Man kan t.ex. inte förändra klimatet eller de geografiska förhållandena. Medan arbetskraften till en viss grad är rörligt bidrar olikheter i språk, kultur och individuella preferenser till det faktum att de flesta människor tillbringar största delen av sitt liv i sitt fosterland. Kapitalet är å andra sidan tämligen rörligt, vilket för oss in på ett intressant ämne, nämligen: *Vad är det som bestämmer de globala investeringsströmmarna?*

Bortsett från nationella frågor, strävar ett privat företag alltid till att lokalisera sig där det är mest fördelaktigt. Informationsteknologin har gjort det lättare att ocentralisera affärsaktiviteter geografiskt. Dunning (1993, s. 56) har identifierat fyra olika typer av multinationella företag som investerar utomlands: (1) företag som är ute efter naturresurser¹⁶, (2.) företag som söker sig till nya marknader¹⁷, (3.) företag som söker efter effektivitet¹⁸ och (4.) företag som är ute efter strategiska tillgångar eller kapacitet¹⁹. De nordiska länderna med några få undantag (t.ex. norsk olja, svenska metaller) är inte rika på naturresurser. Den lokala kundkretsen är dessutom relativt liten för de flesta produkterna och tjänsterna. Företag som söker effektivitet kan vara intresserade av att grunda försäljningskontor eller logistikcenter²⁰ i Norden men volymen på dessa aktiviteter är sannolikt liten. Således kommer de nordiska länderna knappast att attrahera företag som hör till de tre förstnämnda grupperna.

Den fjärde gruppen – företag som är ute efter strategiska tillgångar eller kapacitet – har i det här fallet den största betydelsen eftersom man förväntar sig att en del multinationella företag i framtiden kommer att delta i interna investeringar i Norden för att få tillträde till våra kunskapscenter.²¹ Orsaken till att det är viktigt att vara närvarande på det lokala planet är att en del av de positiva externaliteterna av kunskapen sprids endast lokalt medan andra inte kräver närvaro. Om detta säger professor Dunning (1993, s. 87) följande: *“... although technological competence is often a firm-specific asset, its creation and sustenance is often dependent on the innovating capabilities and market characteristics of the countries in which the firm locates its production. It is also likely to vary according to the extent of a firm's multinationalization and its strategy towards the cross-border organization of its R&D activities...”*²². Man har även lagt märke till att en betydande (och växande) del av handeln över gränserna är de facto teknologi. *Av vilka faktorer består dessa ”innovativa möjligheter och marknadsegenskaper” i ett land?*

¹⁶ Företag som investerar utomlands för att erhålla fysiska resurser till en lägre kostnad.

¹⁷ Lokal produktion snarare än export används för att betjäna en geografisk marknad.

¹⁸ Motivet med direkta investeringar är att rationalisera etablerade resursbaserade eller marknadsorienterade investeringar.

¹⁹ Direkta investeringar utförs för att befrämja uppnåendet av långsiktiga mål

²⁰ Man bör hålla i minnet den stora marknadspotentialen och den socio-ekonomiska instabiliteten som finns i det forna Sovietunionen.

²¹ Gunnar Fors har studerat svenska företags utländska direkta investeringar. Han säger följande: *“... Swedish firms locate a higher share of their R&D expenditures to host countries that are relatively specialized technologically in their industry. This may suggest that one additional motive to locating R&D abroad is to gain access to knowledge in “centers of excellence” and to benefit from localized spillovers.” (Fors 1996, abstract p. 1).* *“... svenska företag lokaliseras en större andel av sina FoU utgifter i värdländer som är relativt väl teknologiskt specialiserade i branschen i fråga. Detta antyder att ett ytterligare motiv till att lokalisera FoU utomlands är att få tillträde till kunskapscenter och att kunna dra nytta av lokala positiva effekter.”* Här argumenteras att ett liknande tankesätt fungerar omvänt.

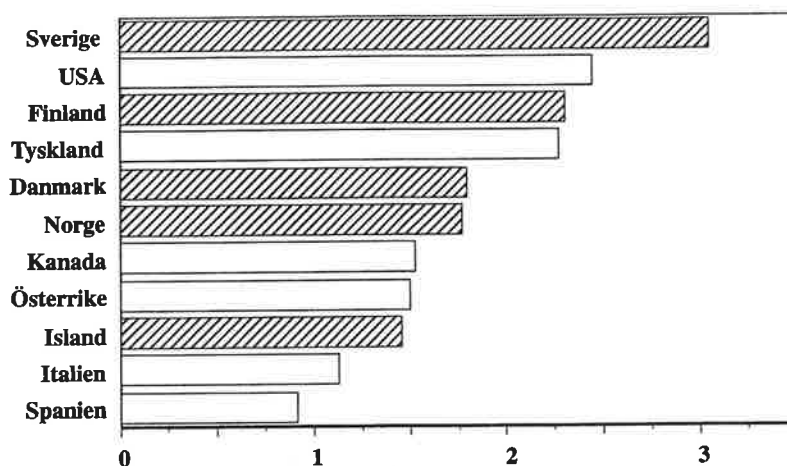
²² *“... fastän den teknologiska kompetensen oftast är en företagsspecifik tillgång så är skapandet och uppehållandet av den ofta beroende av innovationsförmågan och marknadens egenskaper i de länder där företagets produktion är lokaliserad. Den teknologiska kompetensen varierar sannolikt även med graden av multinationalisering och företags strategi beträffande organiseringen av FoU aktiviteter över gränserna...”*

3.1.1. FoU och Innovationer

Enligt OECD *"Among economists and policy makers, the view that technological change is a major driving force behind long-term economic growth is increasingly widespread..."*²³ (OECD, 1996, s.53). Forskning och utveckling (FoU), vars mål är att åstadkomma ekonomiskt livskraftiga innovationer, är den mest direkt drivande kraften då det gäller teknologiska förändringar. Grund- och tillämpad forskning strävar också till att generera "ny" kunskap, men de bidrar till ekonomisk aktivitet på en längre tidshorisont.

Fastän FoU främst utförs privat har myndigheterna ett betydande inflytande på den. En nödvändig förutsättning för FoU är ett tillräckligt stort utbud av forskare. Förutom personal behövs god data- och kommunikationsutrustning. Eftersom en allt mindre del av grund- och tillämpad forskning utförs privat, är även tillgången till forskningsinstitut och universitet av världsklass viktigt. FoU har alltid varit en arbetsintensiv uppgift. Eftersom jordbruket och industrin sysselsätter allt färre, är det attraktivt att vara en potentiell plats för multinationella företags FoU- aktiviteter.

Figur 3.2 Brutto inhemska utgifterna på FoU i % av BNP i utvalda OECD länder år 1995²⁴

Källa: ETLAs databas – OECD Main Science and Technology Indicators

FoU är inte den enda faktorn som bidrar till teknologisk förändring. Ackumulationen av humankapitalet, d. v. s. den kunskap individerna har erhållit genom utbildning och "erfarenhet" är en annan viktig faktor som bidrar till teknologisk utveckling.

3.1.2. Utbildning och arbetsmarknaden

Det har ibland sagts att teknologin utrotar arbetstillfällena. Man kan faktiskt hävda att vissa yrken kommer att försvinna som en följd av den teknologiska utvecklingen, men man skall samtidigt komma ihåg att nya men annorlunda slag av arbeten uppstår. De industrialiserade länderna har erfarit att den lågt utbildade arbetskraftens relativa löner ständigt har sjunkit medan högt utbildad arbetskraft med kunskap har erhållit ett lönetillägg. Det är mycket osannolikt att denna trend skulle förändras i framtiden, vilket får oss att fundera på vilka krav detta ställer på vårt utbildningssystem och på arbetsmarknaden.

²³ "...är det ett utbrett synsätt hos ekonomer och politiker att den teknologiska förändringen är en stor drivkraft bakom långsiktig ekonomisk tillväxt..."

²⁴ GERD – Gross Domestic Expenditure on R&D.

Den generation som håller på att träda in i arbetslivet måste vara beredd på att byta yrke, till och med flera gånger, under sitt yrkesverksamma liv. Många kommer att märka att deras färdigheter redan är föråldrade eller att de inte vet tillräckligt om vissa saker. Vi har traditionellt blivit utbildade till redovisare, el-ingenjörer etc. I framtiden är yrkesbilderna mångfaldiga och utbildningssystemen måste vara flexiblare. Sociala kunskaper och kunskaper att kommunicera kan vara av lika stor betydelse som själva ämnena.

Stora grupper av människor som utför exakt samma uppgift kommer att försvinna tillsammans med arbete på löpande band och traditionell massproduktion. Om övergångsskedet till mera decentraliserade system är för långsamt, kan det utgöra en risk för konkurrenskraften.

3.1.3. Social samhörighet

Tidigare ansåg många att det europeiska socialsystemet borde utvecklas enligt den Nordiska modellen, och erfarenheter i Norden användes som riktlinjer vid formuleringen av OECD:s social-politiska rekommendationer (se t.ex. Kasvio, 1996; Townsend, 1995). I och med att dessa "modellländer" råkat i ekonomiska svårigheter med sina omfattande socialsystem har man sökt andra alternativ. Som redan ovan nämnts ser det för tillfället ut som om ett mera marknadsdrivet system som ger mer flexibilitet – på bekostnad av den sociala jämlikheten – är det enda alternativet. *A priori* är det dock oklart hur denna förändring påverkar konkurrenskraften på lång sikt (Kasvio, 1996, s. 21).

Social- och ekonomisk politik är till stora delar integrerade och skall inte behandlas separat. Företagens konkurrenskraft borde inte förbättras på socialpolitikens bekostnad. I själva verket kräver konkurrenskraften på lång sikt social trygghet. Detta argument stöds av följande fakta: företag agerar inte längre som enskilda enheter – de är en del av industriella nätverk eller "kluster". Deras framgång beror främst på prestationerna i relaterade och stödande industrier. För att minimera produktionskostnaderna inom nätverket, måste det ömsesidiga förtroendet bland företagen och andra parter vara högt. Detta kan bäst uppnås i ett homogent samhälle med och social samhörighet, d. v. s. samhällen med stort "socialkapital".

4. Policy alternativ

4.1. Näringspolitikens tre faser

Näringspolitiken har under de senaste trettio åren genomgått tre huvudfaser (se, t.ex. Jacobs & De Man, 1996). Dessa är (i kronologisk ordning):

1. *"Backing the losers"* (att stöda förlorarna): Staten stöder branscher, som är i nedgång och som är utsatta för internationell konkurrens. Detta tillvägagångssätt motiverades med sysselsättningens betydelse i dessa branscher. Denna politik misslyckades emellertid.
2. *"Picking the winners"* (att välja vinnarna): Staten hade som mål att öronmärka områden med framtida tillväxtmöjligheter. Trots att avsikterna med denna strategi var goda, visade det sig vara svårt om inte omöjligt att välja ut de näringsgrenar som hade framtida tillväxtmöjligheter. Dessutom valde flera länder samma sektorer, vilket minskade den potentiella nyttan.
3. *"Promoting networking and knowledge-based industries"* (att befrämja nätverk och kunskapsbaserade branscher): Denna fas är en kombination av några av egenskaperna i de föregående faserna. Målet är att öka användningen av kunskap i de existerande "centers of excellence" (kunskapscentren) samt att skapa interaktion mellan parterna i klustret. Dessa verksamhetsprinciper strävar till att förbättra konkurrenskraften via *differentiering och specialisering*, istället för att koncentrera sig på imitation och produktionskostnader.

Efter att man fullföljt den tredje fasen i näringspolitiken, d. v. s. "befrämjande av nätverk och kunskapsbaserade branscher" har de gamla tillvägagångssätten tagit sig nya former. Den defensiva fasen (1.) har tidvis marknadsförts under den nya benämningen "att bibehålla kluster" och den offensiva fasen (2.) som "att skapa nya kluster".

Fastän man inte kan skapa konkurrenskraftiga kluster, kan man befrämja deras tillväxt. Grundtanken är att befrämja ny industriell aktivitet som uppstått och som redan haft framgång på marknaden. Fastän subventioner och kompensationspolicy inte utgör redskap för nutida beslutsfattare, finns det fortfarande tillgång till ett antal policyredskap. Statens roll är att sätta lämpliga ramar för verksamheten och att tillhandahålla infrastruktur istället för att vara direkt inblandad i affärsaktiviteter.

4.2. Målsättningen med den moderna näringspolitiken

Historien om mobilkommunikation i Norden är ett ypperligt exempel på framgångsrik offentlig politik. Den gemensamma standarden (NMT) betydde ett genombrått i branschen för mobiltelefoner.²⁵ Det skapade en marknad för avancerad utrustning som var tillräckligt stor för nordiska tillverkare men inte tillräckligt attraktiv för multinationella företag. Slutligen blev svenska *Ericsson* och finska *Nokia* ledande tillverkare i branschen.

Grundmålsättningen för modern näringspolitik borde vara (1.) att garantera att marknader fungerar fritt, och (2.) att skapa "nya" kunskapsbaserade produktionsfaktorer. Offentligt stödda ingripanden på marknader är berättigade endast i det fall att det finns ett klart marknadsmisslyckande. Externaliteter är en av orsakerna till att

²⁵

En liknande historia kunde berättas om NORDEL.

en konkurrensutsatt marknad inte uppnår önskat resultat. Utbildning och grundforskning är de mest upperbara exemplen på sådana marknadsmisslyckanden som beror på externaliteter.

Trots att en högre kunskapsnivå ökar den nationella välfärden genom att produktionens förädlingsvärde ökar, är dylika investeringar olönsamma för privata företag p.g.a. att högt utbildad personal kan byta arbete och företagets "humankapital" går förlorat. På motsvarande sätt bidrar grundforskning långsamt till lönsamheten och dess resultat sprids för lätt från företagets synpunkt, även om det skulle vara rationellt för en nation som helhet.

4.3. Effekterna av globaliseringen

I och med att praktiskt taget alla områden blivit globalare och de återstående restriktionerna på internationell faktorrörlighet och konkurrens avlägsnats, möter beslutsfattarna ett nytt problem: hur kan ett land eller ett område bli ett attraktivt ställe för internationellt konkurrerande företag? Man bör komma ihåg att medan verksamhetsprinciper kan utvecklas med avsikt att förbättra verksamhetsmiljön och faktorförhållandena, är det i sista hand ändå marknaden själv som bestämmer vem som kommer att klara sig. Oxelheim (1993) anser att "... *when the value of inward direct investment is fully comprehended, the competition for inward foreign direct investment will become intense.*" ²⁶(s. 13). Det ser således ut som om Dunning (se Dunning, 1993) skulle tro att multinationella företag till stora delar är åtskilda från enskilda länder. Man kan trots det hävda att de flesta nyligen grundade affärsföretagen har en given nationalitetskänsla, även om man borde notera de multinationella företagens ökade betydelse. En liknande ståndpunkt tas i boken *Advantage Sweden* (Sölvell, Zander & Porter, 1991). Författarna påminner om att det globala nätverket av dotterbolag förstärker moderbolagets konkurrenskraft. De fortsätter emellertid med att "... *the process of tapping into foreign industrial environments is a slow and often overstated process...*" ²⁷ (s. 55) och argumentar vidare att "... *the transfer of more tacit information... turns out to be very limited within multinational firms.*" ²⁸ (s. 55).

4.4. Näringspolitiken bör ha en stor räckvidd

En av slutsatserna man kan dra av den moderna policyanalysen är att beslutsfattarna bör ha ett brett verksamhetsområde. Näringspolitiken borde inte enbart gälla industrigrenar eller företag, den borde inte enbart omfördela existerande resurser utan också koncentrera sig på att skapa framtida faktorförhållanden. Effekterna av de flesta verksamhetsprinciperna är indirekta, den ekonomiska historien i de industrialiserade länderna bevisar att direkt offentlig inblandning för det mesta har skadliga effekter på lång sikt. Den offentliga sektorn kan inte skapa konkurrenskraft – men den kan skapa gynnsamma förhållanden för privata värdeskapande aktiviteter.

Tillbakagången i traditionella branscher (t.ex. byggnads- och textilbranschen samt jordbruket) och det framväxande informationssamhället kräver nya slag av offentliga verksamhetsprinciper. Den nationella utvecklingen i snabbväxande nya högteknologiska områden kan påskyndas av en tidig offentlig inblandning – givet att man tar hänsyn till principerna som behandlats ovan. Verksamhetsprinciperna bör riktas mot att skapa kunskaps-

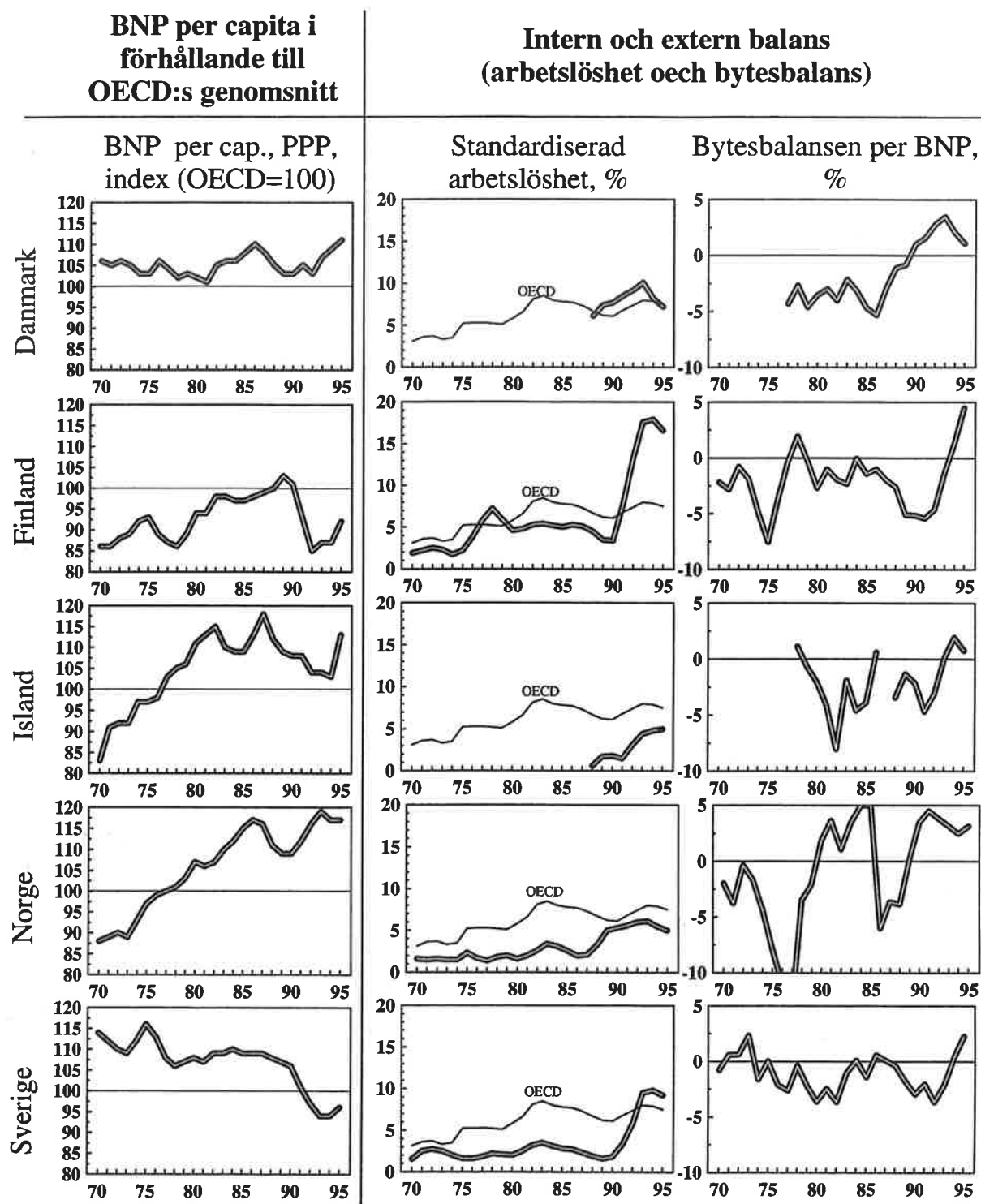
²⁶ "... när man helt förstått värdet av ingående direkt investeringar, kommer konkurrensen om ingående direkt investeringar att vara hårdare."

²⁷ "...processen att komma in i den industriella miljön i utlandet är en långsam och ofta överdriven process..."

²⁸ "... överföringen av information som är mer underförstådd till sin karaktär... ser ut att vara mycket begränsad inom multinationella företag."

baserade produktionsfaktorer och konkurrensen bland företagen bör befrämjas. Man borde på nytt tänka över statens roll som tillhandahållare av utbildning, hälsovård och övriga tjänster som befrämjar välfärden; även om utbudet av tjänster är offentligt subventionerade behöver de inte vara offentligt producerade. Man bör komma ihåg att en välfärdsstat i nordisk bemärkelse skapar en stark grund för ett avancerat "informationssamhälle" och konkurrensen som sådan endast är ett medel för att uppnå effektivitet, inte ett självändamål.

Bilaga 1: Helhetsbild av landets konkurrenskraft på makronivå

Källa:

ETLAS databas – OECD Annual National Accounts, OECD Main Economic Indicators

Bilaga 2:

Rangordning av de Skandinaviska länderna i utvalda underkategorier av WEF Global Konkurrenskraft Index (1996, totalt 49 länder)

Vi har anpassat oss till modern teknologi och använder den aktivt...

Användare av mobiltelefon		Produktionsteknologin är mera avancerad än hos andra länder	
Sverige	1	Finland	2
Norge	2	Norge	7
Finland	3	Sverige	8
Danmark	4	Danmark	13
Island	7	Island	28

Stora investeringar i FoU i samarbete med andra...

Använda medel i FoU (i % av BNP)		Teknologiskt samarbete mellan företag	
Sverige	1	Finland	2
Finland	9	Norge	3
Norge	13	Sverige	5
Danmark	14	Danmark	10
Island	22	Island	31

Skolning är vår styrka

Litteratur om datorer		Kunskap i utländska språk	
Norge	1	Finland	1
Finland	3	Danmark	2
Danmark	6	Norge	3
Sverige	11	Sverige	5
Island	12	Island	9

Utbud av utbildad arb.kraft		Lönerna justerade till produktivitetsskillnader (29 länder)	
Finland	1	Danmark	22
Norge	5	Sverige	25
Danmark	6	Norge	23
Island	14	Finland	28
Sverige	23	Island	n/a

Trögheter i verksamhetsprinciper och på arbetsmarknaden försvårar konkurrenskraften

Personlig beskattning uppmuntrar individuellt arbete		Minimala löneregleringar utgör inte ett hinder för anställning	
Norge	18	Island	26
Island	34	Norge	37
Sverige	37	Danmark	42
Danmark	48	Finland	44
Finland	49	Sverige	48

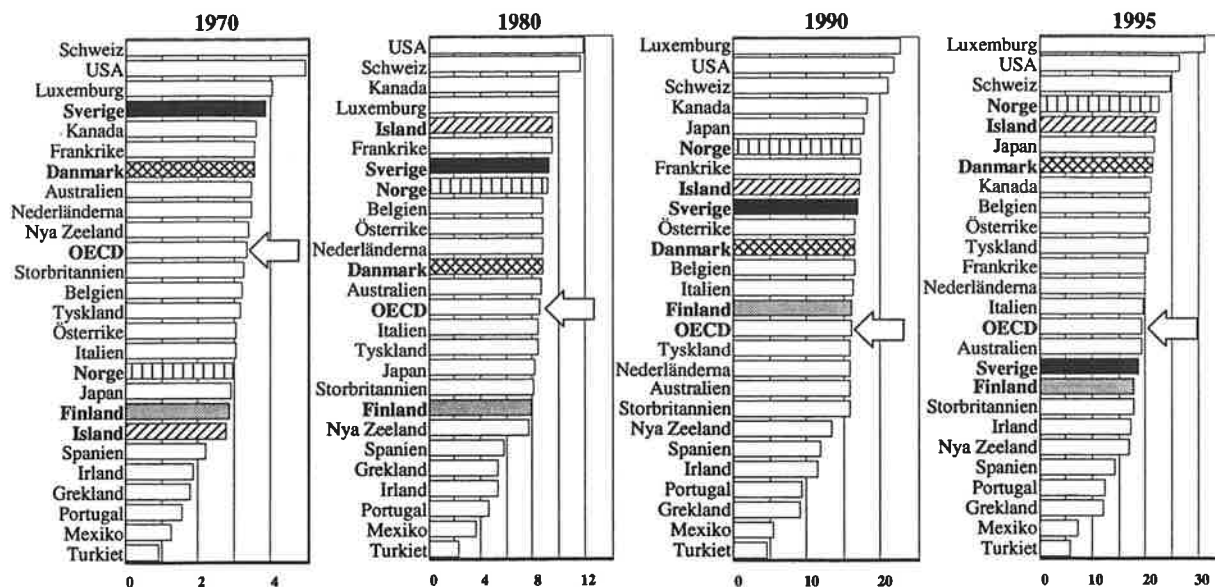
Det finns inte mera devalverings-inflations cykler och ekonomierna är mer öppna för utländsk inverkan.

Inflation		Utländska investerare kan fritt kontrollera den inhemska ekonomin	
Finland	2	Danmark	2
Island	4	Finland	14
Danmark	11	Sverige	18
Norge	15	Norge	41
Sverige	16	Island	48

Källa:

WEF (, 1996, se också http://www.weforum.org/enhanced/control/gcr97_ctrl.htm)

Bilaga 3: Bruttonationalprodukt (BNP) per capita i olika länder: 1970, 1980, 1990 och 1995 (tusen USD, anpassad till PPP, till gällande priser) ²⁹

Källa:

ETLAS databas – OECD Annual National Accounts

²⁹

PPP- mätt i termer av köpkraftsparitet, m. a. o. i termer av "vad man kan köpa för pengarna". En jämförelse i vanliga valutakurser skulle vara mera gynnsam för de nordiska länderna eftersom deras prisnivå typiskt har varit högre än i andra industriländer. Det är i alla fall allmänt accepterat att detta är det mest relevanta sättet att jämföra BNP mellan länderna. I o. m. att gällande priser börjat användas innehåller siffrorna inflationseffekter; jämförelser mellan olika år bör inte göras.

Referenser

- Andersen, K. (1993).
Prospects for the World Economy. In L. Oxelheim (Ed.), *The Global Race for Foreign Direct Investment: Prospects for the Future* (pp. 51-70). Heidelberg, Germany: Springer-Verlag.
- Booz-Allen, & Hamilton. (1997).
Enabling the Information Society -- Supporting Market-Led Developments: Key Findings and Policy Ideas from a Global Benchmarking of the Information and Communication Technology Industries, *Commissioned by The Ministry of Economic Affairs, The Netherlands*. The Hague, The Netherlands: Booz-Allen & Hamilton.
- Dunning, J. H. (1993).
Multinational Enterprises and the Global Economy. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
- Economist, T. (1 June, 1996).
The C-Word Strikes Back. *The Economist*.
- Hernesniemi, H., Lammi, M., & Ylä-Anttila, P. (1996).
Advantage Finland: The Future of Finnish Industries. Helsinki, Finland: Taloustieto Oy.
- IDC. (1996).
The 1996 IDC/World Times Information Imperative Index: International Data Corporation.
- Jacobs, D., & De Man, A.-P. (1996).
Clusters, Industrial Policy and Firm Strategy: A Menu Approach. *Technology Analysis & Strategic Management*, 8(4), 425-437.
- Kasvio, A. (1996).
Loistava menneisyys vai menestystarinan alku: Aineksia keskusteluun Euroopan työllisyysongelmista ja pohjoismaisten hyvinvointiyhteiskuntien tulevaisuudesta, *Työraportti - Working Paper* (5/1996, pp. 49). Tampere, Finland: University of Tampere, Department of Sociology and Social Psychology, Laboratory of Action Research.
- Krugman, P. R. (1994).
Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 72(2), 28-44.
- NOU. (1996).
I Norge -- for tiden?, *Norges Offentlige Utredninger* (17). Oslo, Norge: Statens Forvaltningstjeneste Statens Trykning.
- OECD. (1994).
Job Study: Evidence and Explanations, Part I. Paris: OECD.
- OECD. (1996).
Technology and Industrial Performance: Technology Diffusion, Productivity, Employment and Skills, International Competitiveness. Paris: Organization for Economic Co-Operation and Development.
- Oxelheim, L. (Ed.). (1993).
The Global Race for Foreign Direct Investment: Prospects for the Future. Heidelberg, Germany: Springer-Verlag.
- Pietarinen, M., & Ranki, R. (1993).
National Industrial Strategy for Finland, *Ministry of Trade and Industry Publications* (3). Helsinki, Finland: Ministry of Trade and Industry: Industry Department.
- Porter, M. E. (1990b).
The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review* (March-April), 73-93.
- Porter, M. E. (1990a).
The Competitive Advantage of Nations. London: The MacMillan Press Ltd.
- Statistikcentralen. (1997).
On the Road to the Finnish Information Society. Helsinki, Finland: Statistics Finland.
- Sölvell, Ö., Zander, I., & Porter, M. E. (1991).
Advantage Sweden. Stockholm, Sweden: Norstedts Juridikförlag.
- Townsend, P. (1995).
Persuasion and Confirmity: An Assessment of the Borrie Report on Social Justice. *New Left Review*, 213 (September-October), 137-150.
- WEF - World Economic Forum. (1996).
The Global Competitiveness Report 1996. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900
Int. 358-9-609 900
<http://www.etla.fi>

Telefax (09) 601753
Int. 358-9-601 753

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

- No 586 REIJO MANKINEN, Hotelli- ja ravintola-alan kehitysnäkymät vuosina 1997-2000. 12.02.1997. 56 s.
- No 587 MIKA ERKKILÄ, European Integration and Foreign Direct Investment: Finnish Foreign Direct Investment Flows in 1975-1994 with Emphasis on the Host Implications for EMU Membership. 26.02.1997. 27 p.
- No 588 OLLI-PEKKA RUUSKANEN, Menetetyn ajan arvon huomioivat nettokorvausasteet ja kynnispalkat. 03.03.1997. 24 s.
- No 589 SYNNÖVE VUORI, Technology Spillovers and Their Effects - A Review. 03.03.1997. 26 p.
- No 590 PEKKA LEHTONEN, Osaamispohjaisen yrityksen menestystie: Analyysi seitsemän suomalaisen yrityksen kehittämisestä oman alansa parhaimmista. 14.03.1997. 48 s.
- No 591 KAI HUSSO, Investigating the Relationship between R&D and Productivity at the Firm-Level: Case Study of Finnish Manufacturing Industry. 25.03.1997. 48 p.
- No 592 MIKA PAJARINEN, Immateriaaliset oikeudet ja niistä saatavan taloudellisen hyödyn jakaminen. 04.04.1997. 42 s.
- No 593 PEKKA VISURI, Baltian maiden turvallisuuspoliittinen asema. 11.04.1997. 42 s.
- No 594 TARMO VALKONEN, Corporate Taxation and Investment Finance in Finland: A General Equilibrium View. 23.04.1997. 32 p.
- No 595 VESA KANNIAINEN, Empire Building by Corporate Managers: Corporation as a Savings Instrument. 30.04.1997. 24 p.
- No 596 SYNNÖVE VUORI, Alternative Ways of Measuring Technology Spillovers - Results with Finnish Data. 30.04.1997. 25 p.
- No 597 ERKKI KOSKELA - MARKKU OLLIKAINEN, Optimal Design of Forest and Capital Income Taxation in an Economy with an Austrian Sector. 13.05.1997. 26 p.
- No 598 KNUT A. MAGNUSSEN - METTE ROLLAND, The European Economy. Medium-term perspectives. 20.05.1997. 22 p.

- No 599 RIIKKA KIVIMÄKI, Family Life and Working Life Colouring and Structuring Each Other. Case Examples. 21.05.1997. 15 p.
- No 600 HEATHER JOSHI - PIERELLA PACI, Wage Differentials between Men and Women: Evidence from British Birth Cohort Studies. 21.05.1997. 13 p.
- No 601 JUKKA LASSILA - HEIKKI PALM - TARMO VALKONEN, FOG: Suomen kansantalouden limittäisten sukupolvien malli. 21.05.1997. 83 s.
- No 602 JOUKO NÄTTI, Atypical Employment and Gender in Finland. 02.06.1997. 33 p.
- No 603 MIKA MALIRANTA, The Determinants of Aggregate Productivity, The Evolution of micro-structures and productivity within plants in Finnish manufacturing from 1975 to 1994. 09.06.1997. 38 p.
- No 604 DAN STEINBOCK, The Competitive Advantage of Finland: The Primary Research Projects. 11.06.1997. 41 p.
- No 605 MARKKU KOTILAINEN, Construction in the Nordic Countries. 13.06.1997. 27 p.
- No 606 REIJA LILJA, Similar Education - Different Career and Wages? 30.06.1997. 38 p.
- No 607 RITA ASPLUND, Private vs. Public Sector Returns to Human Capital in Finland. 08.08.1997. 68 p.
- No 608 PETRI ROUVINEN, Suomi - Euroopan kilpailukykyisin? 08.08.1997. 9 s.
- No 609 AIJA LEIPONEN, Yritysten osaamisintensiivisyys ja kansainvälistyminen. 08.08.1997. 27 s.
- No 610 MIKA PAJARINEN, Ulkomaiset suorat sijoitukset ja ulkomaalaisomistus Suomessa: katsaus historiaan ja viimeaikaiseen kehitykseen. 19.08.1997. 48 s.
- No 611 JYRKI RUUTU, Suomalainen työehtosopimusjärjestelmä, palkat ja inflaatio. 20.08.1997. 44 s.
- No 612 MIKA MALIRANTA, Plant Productivity in Finnish Manufacturing. Characteristics of high productivity plants. 22.08.1997. 43 p.
- No 613 PETRI ROUVINEN - PEKKA YLÄ-ANTTILA, Konkurrenskraften i Norden. 08.09.1997. 21 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.